

Opinie: ‘De EU bestrijdt nepnieuws, maar gaan de nieuwe regels niet te ver?’

[Beeld]Protest tegen coronamaatregelen op Museumplein in Amsterdam, begin 2022. Het begrip ‘desinformatie’ werd rondom het coronavirus door overheden steeds vaker in de mond genomen.

De EU wil socialemediaplatforms dwingen actiever op te treden tegen ‘desinformatie’. Maar is actieve inmenging van overheden om kritisch geluid te onderdrukken niet minstens zo bedreigend voor het publieke debat, vragen filosoof Martijntje Smits en jurist Peter van der Vlis zich af.

[Martijntje Smits](#) en [Peter van der Vlis](#) 4 september 2023, 20:00

Op 5 februari 2003 sprak de toenmalige Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties toe. In zijn lange speech benadrukte hij dat er hard bewijs bestond voor massavernietigingswapens in Irak. De VN voelden niets voor militaire interventie. Toch begon een *coalition of the willing* onder leiding van de Verenigde Staten en Groot-Brittannië een oorlog tegen Irak. Het regime van Saddam Hoessein werd binnen enkele maanden omvergeworpen, massavernietigingswapens werden echter nooit gevonden. Achteraf erkende Powell dat de bronnen niet klopten en dat hij was misleid. Hij beschouwde het als de grootste fout in zijn carrière.

Dit alles vond plaats in een tijdperk vóór Twitter, LinkedIn en Facebook. Waren die er al geweest, dan had de VN-speech van Powell ongetwijfeld tot een sociale media-storm geleid. Had de Amerikaanse overheid die zomaar laten waaien? Aannemelijk is dat de VS zich actief met de discussie had bemoeid om een positief sentiment voor een aanval op Irak te kweken; ontkenning van de aanwezigheid van massavernietigingswapens zou ongetwijfeld zijn gelabeld als ‘desinformatie’.

Trump

De begrippen ‘nepnieuws’ en ‘desinformatie’ werden destijds nog niet of nauwelijks gebezigd. Ze zijn pas in zwang geraakt onder het presidentschap van Donald Trump. Hij betitelde hem onwelgevallige berichtgeving in de media als ‘fake news’. Eigenlijk liet hij daarmee in het midden of iets waar was; het was in zijn ogen sowieso geen nieuws, maar tegen hem gerichte stemmingmakerij.

Dit Trumpiaanse begrip van ‘nepnieuws’ werd in de gevestigde Nederlandse media met hoon ontvangen. Maar in diezelfde media bloeide het verwante begrip ‘desinformatie’ juist op tijdens de coronapandemie. Het begrip werd in de strijd tegen ‘onwetenschappelijke’ claims rondom het coronavirus en de vaccinaties door overheden en onderzoeksinstituten steeds vaker in de mond genomen. Het ministerie van Volksgezondheid constateerde eind 2021: “Desinformatie was al een probleem, maar is veel zichtbaarder geworden door de coronapandemie.”

Vaak was niet helder hoe het onderscheid tussen juiste informatie en desinformatie werd gemaakt. Paradoxaal genoeg werd over het nieuwe en onbekende virus geregeld met grote stelligheid gecommuniceerd. Zo twitterde de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) op 28 maart 2020: ‘FACT: #COVID-19 is NOT airborne’. Dat bleek achteraf een voorbarige veronderstelling. Of moeten we zeggen: ‘desinformatie’?

Twitter files

Na zijn overname van Twitter in 2022 gaf Elon Musk de geruchtmakende ‘Twitter files’ vrij. Daaruit bleek dat de Amerikaanse overheid richtlijnen had uitgevaardigd aan socialemediaplatforms om posts te onderdrukken met stellingen die indruisten tegen het coronabeleid. Dat raakte onder anderen Stanford-hoogleraar epidemiologie Jay Bhattacharya, die op een ‘zwarte lijst’ werd geplaatst, waardoor mensen buiten zijn netwerk zijn tweets niet konden lezen. Hij was een van de opstellers van de ‘[Great Barrington Declaration](#)’, een verklaring van een aanzienlijke groep gerenommeerde epidemiologen en andere wetenschappers die al in oktober 2020 waarschuwden dat de gezondheidsschade door de lockdowns groter zou zijn dan die ten gevolge van het virus.

Opmerkelijk genoeg hebben de Twitter files amper tot verontwaardiging geleid in politiek en media. Desinformatie werkt volgens de EU ‘ontwrichtend’ voor de democratische samenleving omdat ze het vertrouwen in de instellingen en de media ondermijnt en het de burger bemoeilijkt om met kennis van zaken beslissingen te nemen. Maar is actieve inmenging van overheden om kritisch geluid te onderdrukken niet minstens zo bedreigend voor het publieke debat?

De EU wil onder de eind augustus ingevoerde Digital Services Act (DSA) socialemediaplatforms dwingen actiever op te treden tegen haatzaaien en desinformatie. Wat hieronder moet worden verstaan, wordt in de vuistdikke onderliggende documentatie niet duidelijk uitgewerkt.

De exacte betekenis van het begrip ‘desinformatie’ lijkt fluïde. Het omvat in ieder geval alle bewust misleidende informatie. Daarbij denken we aan de zogenaamde trollenfabrieken die met behulp van kunstmatige intelligentie (AI) steeds eenvoudiger misleidende massapropaganda genereren en zo bijvoorbeeld verkiezingen kunnen manipuleren. Het lijkt ons terecht daartegen op te treden. Met de inzet van AI kan overigens ook vastgesteld worden of van zulke opzettelijke misleiding sprake is.

Vrijheid van meningsuiting

Daarbuiten achten wij grote terughoudendheid op zijn plaats. Bij controversiële standpunten over gevoelige onderwerpen hoort vrijheid van meningsuiting voorop te staan, zelfs als de meningen extremistisch zijn. In het aanzienlijke schemergebied tussen meningen en feiten past een enge interpretatie van het begrip ‘feit’. De Duitse filosoof Immanuel Kant stelde al dat ‘feiten’ op zichzelf onkenbaar zijn; wat als ‘feit’ verschijnt hangt per definitie af van partiële waarnemingen en interpretaties. Bovendien hebben ‘feiten’ de neiging te verschuiven: veel zaken die ooit als feitelijkheid vaststonden, worden inmiddels als achterhaald beschouwd. Machthebbers zetten de feiten graag naar hun hand, óók in een democratische rechtsstaat, zoals we tijdens de Irakoorlog en de pandemie hebben gezien.

Op de redacties van grote kranten en nieuwsmedia vinden sinds kort trainingen plaats hoe desinformatie te herkennen en hoe ermee om te gaan. Hopelijk wordt hier aan journalisten ook geleerd om te onderscheiden wanneer het begrip ‘desinformatie’ wordt misbruikt om kritiek op het beleid te smoren.

Martijntje Smits is techniekfilosoof, Peter van der Vlis is jurist. Beiden zijn actief in de Vierde Golf, een politieke beweging die streeft naar een crisisbestendige democratie.

Op zondagavond 10 september organiseert [Debatcentrum De Balie](#) in samenwerking met De Vierde Golf het debat ‘Kritische Mening of Opzettelijk Nepnieuws?’